

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Velká francouzská revoluce – od jejího počátku

po konec jakobínské diktatury

Miloslav Kučera

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Moderní dějiny

Diplomová práce

**Velká francouzská revoluce – od jejího počátku
po konec jakobínské diktatury**

Miloslav Kučera

Vedoucí práce:

Prof. RNDr. Ivo Budil, Ph.D., DSc.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedeníh pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

Obsah

1 ÚVOD.....	6
2 STARÝ REŽIM.....	10
2.1 Podoba starého režimu.....	10
2.1.1 Neprivilegovaný stav, šlechta a duchovenstvo.....	11
2.2 Ideové základy revoluce.....	13
2.3 Neúspěšné pokusy o reformu monarchie.....	18
2.4 Svolání generálních stavů.....	20
3 POČÁTEK VELKÉ FRANCOUZSKÉ REVOLUCE (1789).....	23
3.1 Příčiny revoluce.....	23
3.2 Revoluce napříč celou společností.....	24
3.2.1 Revoluce na půdě generálních stavů.....	25
3.2.2 Revoluční Paříž a její obyvatelé.....	27
3.2.3 Revoluce na venkově a „Velký strach“.....	29
3.3 Srpnové dekrety a Deklarace práv člověka a občana.....	30
3.4 Pochod žen na Versailles aneb tlak pařížského lidu.....	31
3.5 Co přinesl rok 1789?.....	32
4 PRVNÍ REVOLUČNÍ ROKY PLNÉ NADĚJE (1789–1791).....	35
4.1 Politické kluby revoluční Francie.....	35
4.2 Revoluční instituce a organizace soupeřící s Národním shromážděním o moc a vliv.....	38

5 ZÁVĚR.....	40
6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	43
7 RESUMÉ.....	46
8 PŘÍLOHY.....	48

1 ÚVOD

Velká francouzská revoluce začala v roce 1789. Propukla v tehdy nejlidnatějším státě Evropy 18. století, který prožíval dlouhodobou hospodářskou, politickou a společenskou krizí. Během prvních revolučních let prošel francouzský stát radikálními změnami. Revoluční ideály proměnily tehdejší společnost k nepoznání. Z absolutistické monarchie se stálo konstituční monarchie. Neutichající revoluční nálada ve společnosti ještě nevyprchala a revoluce se stále neblížila ke svému konci. Tlak mas nutil poslance k dalším reformám. Ani nově ustanovená parlamentní republika nebyla dostatečně silná, aby odolala tlaku ze strany opozičních poslanců. Za podpory pařížských povstalců se jakobínům podařilo ovládnout Konvent a nastolit vládu teroru pod záminkou ochrany republiky před zrádci a kontrarevolucionáři. Diktatura byla ukončena thermidorským převratem v roce 1794.

Cílem této diplomové práce je poskytnout důkladnou analýzu Velké francouzské revoluce od jejího počátku po konec jakobínské diktatury a kriticky zhodnotit vývoj ve Francii ve vymezeném revolučním období. Je zde vytvořen přehled nejdůležitějších událostí a faktorů, které určily směřování revoluce. Záměrem diplomové práce je vysvětlit a interpretovat klíčové skutečnosti, které ovlivnili čelní představitelé Francie i vznik nových revolučních institucí. Práce se zabývá především vývojem uvnitř samotné Francie. Chronologický postup při členění kapitol má napomoci k lepší přehlednosti a orientaci ve vymezeném revolučním období. Práce je psána metodou kompilace za použití především sekundárních zdrojů.

První kapitola je věnována předrevoluční podobě starého režimu. Absolutistická monarchie se marně snažila nastalé krize vyřešit. Privilegované stavy nechtěly na stávajícím režimu nic měnit, bránili všem změnám, které by je připravily o výsady. Třetí stav zatížen daněmi a povinnostmi se tento, pro něj nevýhodný stav, pokoušel změnit. Reformy královských ministrů byly odsouzeny k nezdaru. Jsou zde

zmínění osvícenští filozofové, kteří svými myšlenkami přispěli k pádu absolutistické monarchie a povzbudili lid ke změnám.

Druhá kapitola přiblíží vývoj v roce 1789. Zasedání generálních stavů fakticky nastartovalo revoluční dění. K poslancům v nově ustanoveném Národním shromáždění se přidali i Pařížští občané, kteří svůj odpor ke starému režimu dali najevo tím, že dobyli královské vězení Bastilu. Dále se k revolučnímu úsilí přidal i venkov, který svým jednáním přiměl poslance ke zrušení feudálních práv. Deklarace práv člověka a občana zavedla do francouzské společnosti svobodu a rovnost.

Třetí kapitola, jež je vymezena lety 1789–1791, má za úkol přiblížit, jak se změnil francouzský politický život. Období je vymezeno podle existence Ústavodárného shromáždění. Národní shromáždění se skládalo z mnoha různých klubů s odlišnými názory. I z toho důvodu se změny zaváděly pomaleji, než by si nedočkaví obyvatelé přáli. Civilní ústava duchovenstva z církevních hodnostářů udělala zaměstnance státu, kteří museli přísahat na ústavu. V roce 1791 byla přijata první ústava. Král na ni přísahal a stal se králem Francouzů. V témže roce se pokusil o neúspěšný útěk ze země. Z pohledu občanů tento čin monarchii zdiskreditoval.

Další kapitola mapuje období, kdy působilo Zákonomodárné shromáždění (1791–1792). V listopadu roku 1791 byly schváleny dekrety, které emigrantům nařizovaly návrat do vlasti. Válka byla nevyhnutelná. Král si od ní sliboval obnovení své moci, zatímco revolucionáři válku chápali jako prostředek, jak porazit nepřátele za hranicemi, ale i ty doma. Radikálové si od případné vítězné války slibovali definitivní popření královské autority, jíž by už nezbyl jediný spojenec. Povstání 10. srpna 1792 ukončilo monarchii a jasně ukázalo, že pařížští radikálové nerespektují autoritu Národního shromáždění.

Šestá kapitola je vymezena vládou Girondy v nově ustanoveném Konventu. Vláda musela soupeřit o vliv se silnou Pařížskou komunou, s fakticky druhým mocenským centrem v Paříži. Girondisté čelili útokům

i ze strany jakobínů. Na začátku roku 1793 byl král Ludvík XVI. popraven. S novými válečnými výboji rostla nespokojenost lidu. Poslanci prohlašovali, že na výdobytky francouzské revoluce mají právo i ostatní národy. Girondisté nebyli schopni vyřešit hospodářské, vojenské a politické problémy. Lidé se začali bouřit. Jakobíni podporováni pařížskými radikály ovládli Konvent.

Poslední kapitola je časově vymezena podle období vlády jakobínů. Pod záminkou ochrany republiky před zrádci a kontrarevolucionáři, Výbor pro veřejnou bezpečnost a zejména Výbor pro veřejné blaho začaly terorizovat francouzské obyvatelstvo. Útlak měl politickou, hospodářskou i ideologickou rovinu. Jakobíni fakticky vládli bez ústavy, která nebyla nikdy vyhlášena, ačkoliv ji lid v referendu schválil. Diktatura v čele s Robespierrem popravovala všechny případné politické odpůrce. Pod gilotinou se ocitli monarchisté a umírnění, ale i radikálové, kteří jakobínům konkurovali. V roce 1794 byla diktatura svržena thermidorským převratem, jenž vedli zástupci Roviny a několik umírněných poslanců Hory.

V podkapitole věnované francouzskému osvícenství jsem vycházel především z těchto knih českých autorů: *Příspěvky k dějinám francouzské společnosti* - od Ivany Holzbachové, *Dějiny evropského politického a právního myšlení* od Alexandry Krskové, *Dějiny myšlení o státě* od Karoliny Adamové a Ladislava Křížkovského a *Nástin dějin evropského myšlení* od Ivo Tretery. Také jsem vycházel z knih *Duch zákonů* od Montesquieua a *O společenské smlouvě*, kterou napsal Jean-Jaques Rousseau.

Ve své práci o Velké francouzské revoluci jsem vycházel z děl českých i zahraničních historiků. Pro část věnovanou předrevoluční době byla užitečná kniha *Starý režim a revoluce* od Alexise de Tocquevilla. Stejně vymezené revoluční období, jako je v této práci, mají také knihy *Občané: kronika Francouzské revoluce* od Simona Schamy a *Francouzská revoluce* od Julesa Micheleta, které končí rokem 1794

a thermidorským převratem. Velmi přínosné byly knihy *Francouzská revoluce. Díl 1., Od Turgota k Napoleonovi (1770–1814)* a *Promýšlet francouzskou revoluci* od Francois Fureta. Lynn Avery Huntová ve svém díle *Francouzská revoluce: politika, kultura, třída* píše, jak se změnila prezentace moci a politická kultura ve Francii v době revoluce. Christopher Hibbert ve své knize *Francouzská revoluce* pojímá tuto zlomovou událost skrze její klíčové dny, které formovaly její směřování. Velice užitečná byla díla *Francouzská revoluce a Revoluční Francie 1787–1799* od Daniely Tinkové poskytují přehledné zpracování již zmíněného období a dále přibližuje, jak revoluce změnila francouzskou společnost v mnoha různých směrech, například v oblasti politické kultury, náboženství, lidské svobody, občanských práv a rovnosti mezi lidmi. Stejně tak důležité byly knihy *Velká francouzská revoluce a Evropa 1789/1800* od Miroslava Hrocha a Vlasty Kubišové a *Dobrodružství Velké revoluce* od Josefa Hotmara.

2 STARÝ REŽIM

2.1 Podoba starého režimu

Francie před revolucí byla monarchií, ve které měl král absolutní moc. Stavovská společnost měla hierarchickou strukturu. Svou ekonomickou sílu čerpala Francie ze zámořského obchodu s Afrikou a oblastí Karibského moře. Ztráta kolonií v sedmileté válce na počátku 60. let 18. století byla pro francouzskou monarchii citelnou ranou. Francie byla především zemědělským státem, průmyslová výroba se pozvolna vyvíjela. Král byl zástupcem Boha na zemi, disponoval absolutní mocí, která však byla omezena různými regionálními privilegii a stavovskými zvyky (viz příloha č. 1). „Královský despotismus byl tak mocnou silou, že nejen oloupil Francouze o veškerou zálibu ve svobodě, ale zničil i všechny instituce a zrušil zákony, které konstituovaly sociální a politický řád, takže když zeslábl, stát se okamžitě zhroutil do revoluce.“¹

Stále fungoval systém prodejných státních úřadů. Ten kdo měl dostatečný finanční obnos, mohl si úřad koupit. Královská pokladna tím sice získávala další vítaný zdroj příjmů, ale v důsledku tohoto systému docházelo k přivlastnění si postů ze strany kupujících, kteří se ne vždy chovali loajálně ke svému panovníkovi. Vlády, ve kterých často docházelo k neshodám mezi jednotlivými ministry, neměly dostatečnou sílu, aby dokázaly plně ovládnout regionální parlamenty – svrchované soudní dvory, které schvalovaly každý zákon vydaný králem. Parlamenty sídlily v hlavních městech 13 francouzských provincií. Monarchií dlouhodobě zmítaly ekonomické problémy. Velmi nákladné války a neefektivní státní správa přivedly monarchii k bankrotu. Francie, navzdory snaze o co největší centralizaci, byla velmi roztříštěným státním celkem. Různé správní systémy (soudy, administrativní a finanční úřady, církevní farnosti) měly své vlastní hranice, které se navzájem nepřekrývaly. I z tohoto důvodu byly v 70. a 80. letech pokusy o zavedení volného trhu s obilím neúspěšné. Volný trh by zefektivnil hospodářský systém celé země.

1 BROGAN, Alexis de Tocqueville: prorok demokracie ve věku revoluce, Brno 2011, s. 437.

Problémy se nevyhýbaly ani administrativnímu a fiskálnímu systému. Jejich nepružnost, zastaralost a neefektivita dále zvyšovaly zátěž již zadlužené státní pokladny, která nebyla schopna takovou zátěž dlouhodobě unést. Dluhy francouzského království se zpravidla splácely pomocí dalších půjček.²

2.1.1 Neprivilegovaný stav, šlechta a duchovenstvo

Zvyšování daní mělo za následek další vlnu nespokojenosti neprivilegované části obyvatelstva. Šlechta daně neplatila a duchovenstvo do státní pokladny přispívalo neúměrně málo vzhledem ke svým příjmům a majetkům (viz příloha č. 2). Daňová zátěž byla rozdílná mezi oblastmi (sever a jih Francie) i mezi městy a venkovem. Lidé žijící na venkově nebyli zatíženi jen královskými daněmi, ale měli i celou řadu povinností: stavba královských cest nebo cest pro vojenské přesuny. Další značnou finanční zátěží pro neprivilegované obyvatele byly daně placené duchovnímu stavu a aristokracii v podobě části sklizně. Většina Francouzů sice patřila mezi katolíky, to však neznamenalo, že je nepobuřovaly výsady církevních představitelů a vysoký majetek biskupů.³

Všechna výše zmíněná nařízení se tvrdě podepsala na životní úrovni především rolnictva a nejen jeho. Chudí obyvatelé venkova svou produkcí dokázali s obtížemi nasytit sami sebe, natož aby mohli prodávat sklizeň na trzích. Obyvatelé žádali přísnou kontrolu trhu s obilím a stanovení pevné ceny chleba, jenž byl pro mnoho lidí nedostupný. Zemědělská produkce nebyla schopna uspokojit potřeby obyvatel celé země, která nebyla připravená na rychlý nárůst populace. Životní úroveň obyvatel království postupně klesala. Všechny tyto důvody stále více a více přibližovaly Francii k povstání. Ani privilegovaným vrstvám se problémy nevyhýbaly. Šlechta a duchovenstvo nebyly jednoduše celkem. Vysocí církevní hodnostáři rozhodně neměli stejně těžký život jako řadoví

2 TINKOVÁ, Revoluční Francie 1789–1799, Praha 2008, s. 19-20.

3 MAUROIS, Dějiny Francie, Praha 2000, s. 227-228.

faráři, kteří měli podobnou životní úroveň jako chudí vesničané. Není divu, že mnoho z těchto vesnických farářů podpořilo revoluční změny, protože měli blíže k neprivilegovaným poddaným krále, než ke svým církevním nadřízeným a bohaté vrstvě francouzské společnosti. Opravdovým privilegovaným stavem však byla šlechta, která svým počtem převyšovala členy církve. Aristokracie nemusela platit osobní daně a měla celou řadu jiných privilegií. Nejmajetnější šlechtici obsazovali stání úřady a zastávali i nejvyšší funkce v armádě a církvi.⁴

Do šlechtického stavu mohl být člověk uveden svým narozením nebo tím, že vykonával určitou soudní nebo administrativní funkci. Při pozdějších revolučních změnách hrála aristokracie klíčovou roli. Podobně jako u představitelů církve, ani urozený stav nebyl stejnorodý, jak už bylo zmíněno výše. Mezi rodovou šlechtu postupně pronikala ta nová z řad bohatých měšťanů - buržoazie, kteří se svými zájmy blížili spíše k neprivilegovaným občanům než k tradiční šlechtě, která přicházela o svůj vliv na státních úřadech, protože se pro ně stávaly příliš drahými. Aristokracie tak pomalu přicházela o své opodstatnění - výkon státní správy a veřejné služby. Pozemková šlechta se dostávala do stále větších finančních problémů. Její příjmy z velké části pocházeli z rodových pozemků a statků.⁵

Na rozdíl od bohatých měšťanů podnikali jen výjimečně. Nákladný životní styl už nešlo dlouhodobě udržet. V této situaci tradiční šlechta stále více trvala na svých právech. Proto se stavěla odmítavě k veškerým návrhům na omezení jejich výsad. Oslabením staré vládnoucí třídy, která podporovala tehdejší státní systém, se narušila rovnováha ve státě. Třetí stav, tedy neprivilegované vrstvy obyvatelstva, získával na síle a vzhledem k rostoucí hospodářské a sociální krizi se stále usilovněji hlásil o svá práva, která mu byla monarchií upírána. Slábnoucí aristokracie neměla zájem na změnách, které by je připravily o další

4 KŘIVSKÝ, KVAČEK, SKŘIVAN, Věk starý a nový: dějiny, kultura a život Evropy v 17. a 18. století, Praha 1987, s. 314-315.

5 TINKOVÁ, Revoluční Francie 1789-1799, Praha 2008, s. 21-23.

privilegia. Reformní snahy krále i z tohoto důvodu skončily neúspěchem. Když nemohlo dojít vnitřní reformě systému, musela nastoupit revoluce ze strany lidových mas.⁶

Rolníci, tvořící asi 80 procent francouzského obyvatelstva, byli z velké většiny svobodní a mohli vlastnit půdu. Přestože se tak velký počet obyvatel věnoval zemědělství, stále to nestačilo nasytit neustále narůstající počet obyvatelstva. Zemědělská technika rolníků byla na nízké úrovni. Pro stále rostoucí populaci nebyl ani dostatek půdy k obdělávání. Mnozí venkované proto odcházeli do měst, kde se jim nežilo o mnoho lépe. Chudoba postihla nejen je, ale i drobné obchodníky a řemeslníky. To se však netýkalo bohatých měšťanů,⁷ kteří neustále společensky stoupali a získávali moc, tím že skupovali půdu a pořizovali si tituly skrze koupené královské úřady. Jejich vliv stoupal spolu s výší jejich majetku. Bohatí majitelé půdy nebo úřadů se stali hybnou silou pozdější revoluce. Jejich urozenost či neurozenost nehrála roli. Napříč společenskými vrstvami se spojili, aby prosadili své zájmy. V revoluční snaze však nebyli osamoceni, protože revoluční myšlenky prostupovali celou společností. Revoluci podpořili také venkované, prostí obyvatelé měst i část šlechty.⁸

2.2 Ideové základy revoluce

Osvícenská filozofie byla jedním z faktorů, které ovlivnili budoucí vývoj ve Francii. Pravděpodobně by k revoluci došlo i bez filozofů, ale vliv jejich myšlenek je nesporný. Jejich názory formovaly veřejné mínění a lidé nejenže začali doufat, že se monarchie brzy změní, ale začali se na změnách aktivně podílet. Tlak veřejnosti byl jedním z důležitých prvků vývoje revoluce po roce 1789. Lid odmítl dále snášet despotickou zvlášť

6 DUBY, Dějiny Francie: od počátku po současnost, Praha 2003, s. 403-404.

7 Obchodníci, finančníci a různá svobodná povolání: lékaři, advokáti či žurnalisté.

8 TINKOVÁ, Francouzská revoluce, Praha 2008, s. 28-32.

a nespravedlnost.⁹ Montesquieu¹⁰ byl zastáncem reformy, konstituční monarchie a parlamentarismu. Chtěl změnit stávající absolutistický systém, ne jej celý zavrhnout a začít budovat stát od základů. Lze ho tedy chápat ne jako revolucionáře, ale spíše jako reformátora. V *Perských listech* (1721) prokázal svůj cit pro satiru a kritický postoj vůči feudálnímu zřízení. Neváhal kritizovat církevní i světské autority. Svým odhodláním si získal mnoho stoupenců. V *Úvahách o příčinách velikosti a pádu Říma* (1734) Montesquieu uvádí, že stát vedený šlechtou má blíže k lidem, zatímco monarchie se spíše zvrhne v despotii. Již zde najdeme jeho požadavek na rozdělení moci ve státě, jenž bude svobodný a zároveň v něm budou působit politické strany.¹¹

Stěžejním dílem se pak stala kniha *O duchů zákonů* (1748). Montesquieu se domnívá, že nelze vytvořit univerzální systém společenských zákonů z toho důvodu, že každá společnost má jiné zákony a formu státní moci. Lidský rozum je obecným zákonem. Podoba zákonů se odvíjí především od ústavy, která může sloužit obecnému dobru nebo naopak panovníkovi, kterého bude držet u moci. Vlády mohou nabývat tří různých podob. V republikánské vládě má celý národ nebo část národa (aristokracie) svrchovanou moc. V druhém případě se jedná o vládu monarchickou, veškerá moc je sice koncentrována v rukách pouze jednoho člověka, ten se ale musí řídit zákony. V despotické vládě jedinec není omezován zákony a řídí se pouze svou vůlí. V ideálním případě je moc v rukách lidu (republika demokratická) nebo šlechty (aristokratická republika). Forma vlády určuje míru politické svobody občanů. Umírněná forma vlády respektující zákony by měla tyto svobody zaručit.¹²

9 TRETERA, Nástin dějin evropského myšlení, Praha 1999, s. 335-336.

10 Charles-Louis de Secondat, baron de La Brède et de Montesquieu (1689–1755), filozof, spisovatel.

11 ADAMOVÁ, KŘÍŽKOVSKÝ, Dějiny myšlení o státě, Praha 2000, s. 191-192.

12 KRSKOVÁ, Dějiny evropského politického a právního myšlení, Praha 2003, s. 330-331.

Demokracie je svou podstatou určena především pro malé státy. Ve velkých státech by její zavedení bylo velmi složité. Montesquie malým státům doporučuje, aby zakládaly republiky. Pro střední státy je vhodnější monarchie. Velké státy jsou odsouzeny k despotické formě vlády. Všem státům proto doporučuje, aby si zachovávali svou současnou rozlohu, neboť se jim se změnou velikosti území státu může proměnit i forma vlády.¹³ Velmi významným se stalo jeho rozdělení moci ve státě na moc zákonodárnou, výkonnou a soudní. Účelem tohoto dělení je, aby se jednotlivé složky moci navzájem vyvažovaly. Oddělené a nezávislé složky moci by byly svěřeny různým orgánům. Lid by spravoval zákonodárnou moc pomocí svých volených zástupců v parlamentu, výkonná moc by byla svěřena panovníkovi a úřednickému aparátu a moc soudní by vykonávali soudci z lidu.¹⁴

Montesquieu preferoval konstituční monarchii s dvoukomorovým parlamentem, dolní komora by skládala z volených zástupců lidu a horní komora by se obsadila nevolenými zástupci aristokracie. Rovnováha moci by spočívala v neexistenci nadřazené nebo podřazené moci. Tím pádem by se jednotlivé orgány nemohli navzájem odvolávat. Zákonodárná moc by kontrolovala, jak moc výkoná zavádí schválené zákony, a zároveň by určovala obsah a způsob fungování moci výkonné i moci soudní. Soudci by byli jmenováni panovníkem. Soudy by přezkoumávaly ústavnost nově přijatých zákonů, regulérnost voleb zástupců lidu v parlamentu a rozhodnutí správních orgánů. Montesquieu se věnoval i mnoha jiným politickým a sociálním problémům: odsoudil rasovou nesnášenlivost, jako jeden z mála vyzýval ke zrušení otroctví a navrhol vzestupnou osobní daň z majetku.¹⁵

Voltaire¹⁶ byl také odpůrcem absolutismu, odsuzoval nevolnictví a prosazoval rovnost lidí před zákonem. Ve spisu *Republikánské*

13 MONTESQUIEU, O duchu zákonů, Dobrá Voda 2003, s. 159-160.

14 HOLZBACHOVÁ, Příspěvky k dějinám francouzské filozofie společnosti, Brno 2011, s. 37-38.

15 ADAMOVIČ, KŘÍŽKOVSKÝ, Dějiny myšlení o státě, Praha 2000, s. 196-197.

myšlenky (1765) uvádí, že si společnost za špatného vládce může sama, protože si nedokáže vládnout. Tato myšlenka by se dala chápat jako výzva k větší angažovanosti lidí v politice a správě státu. Byl zastáncem svobody a rovnosti, také se domníval, že práva lidí dokáže nejlépe zabezpečit konstituční monarchie v čele s osvíceným monarchou. Ke konci života se nakonec přiklonil k názoru, že republika je nejlepším ochráncem lidu. Nepřál si revoluci, ale jen změnu absolutní monarchie směrem k té konstituční.¹⁷ Nesouhlasil s tím, aby se lidé sami chopili vlády. Třetí stav ovlivňoval svou prací prosperitu země, proto Voltaire vyzdvihuje jeho práci. Státu se bude dařit, pokud bude mít dobrého panovníka, který bude udržovat vyrovnaný rozpočet.¹⁸

Rousseau¹⁹ napsal několik významných děl, které ovlivnily mnohé revolucionáře. Jeho politické myšlenky najdeme především v *Rozpravě o původu a základech nerovnosti mezi lidmi* (1754) a v knize *O společenské smlouvě neboli o zásadách státního práva* (1762). Dle něj jsou si lidé ze své podstaty rovni, jsou svobodní a nezávislí. Tento přirozený stav je však narušen moderním státem a vytvořením soukromého vlastnictví, které přineslo mezi lidmi nerovnost. Druhý stupeň nerovnosti nachází v oblasti politické moci. Nejhorší stupeň nerovnosti ztotožňuje s despotismem. Společenská smlouva může být uzavřena pouze mezi svobodnými lidmi, jejichž práva jsou si rovna. Politická moc je důležitá pro zachování pořádku či trestání zločinů, dle Rousseaua náleží veškerá moc pouze lidu, ze kterého vychází. Uzavřením společenské smlouvy se člověk vzdá své moci ve prospěch všeobecné vůle, zároveň se stane součástí státního celku. Stát svou moc získá právě na základě společenské smlouvy, lidé touto výměnou dostanou záruku svých

16 François-Marie Arouet de Voltaire (1694–1778), filozof, historik, publicista, básník a dramatik.

17 ADAMOVIČ, KŘÍŽKOVSKÝ, Dějiny myšlení o státě, Praha 2000, s. 199-200.

18 HOLZBACHOVÁ, Příspěvky k dějinám francouzské filozofie společnosti, Brno 2011, s. 106-107.

19 Jean-Jacques Rousseau (1712–1778), filozof, spisovatel, pedagog.

občanských svobod a vlastnického práva. Také trval na prosazení prvků přímé demokracie, protože jen ona dokáže zachovat suverenitu lidu.²⁰

Lidé by hlasovali v referendech nebo na pravidelných shromážděních za účelem schvalování zákonů, které by bez jejich schválení nemohly být přijaty. Přímá demokracie se tak stane zárukou svobody a lidé se ochotněji podřídí zákonům, které si sami schválili. Vláda by měla za úkol, takto schválené zákony naplňovat. Zároveň zdůrazňoval, že je důležitá výchova člověka ke ctnosti a vlastenectví. Také vystupoval proti reprezentativnímu systému, protože se tak lidé připraví o svou moc a nebudou mít žádný vliv na chod státu, přišli by o svou suverenitu.²¹ Vláda je zřízena na základě zákona. Zástupci výkonné moci by neměli lid ovládat, nýbrž by mu měli sloužit. Úředníci se řídí vůlí lidu, který je jmenoval, a mohou být kdykoliv odvoláni. Pokud je vláda řízená panovníkem nebo aristokracií neslučitelná s obecným blahem, má lid právo takovou vládu sesadit.²²

Předpoklad založený na tom, že revoluce se uskutečnila jen na základě osvícenských myšlenek by nebyl úplně pravdivý. Osvícenské myšlení vyzývalo k postupným liberálním reformám. V průběhu revoluce se filozofové přikláněli spíše na stranu umírněných, než na stranu radikálů. Osvícenská filozofie oslovila především aristokracii, která filozofy ochraňovala a finančně podporovala. Řada myslitelů měla také šlechtický původ. Velkou část populace osvícenské myšlenky nezajímaly, protože jejich každodenní problémy byly naprosto odlišné. Venkované a městská chudina se starali spíše o to, co budou jíst. O problémech monarchie se diskutovalo v kavárnách, veřejných čítárnách i provinčních akademiích. Nové myšlenky se šířily skrze tisk, knihy, letáky nebo pamflety. Kritika absolutistického režimu ze strany filozofů podněcovala lid k přemýšlení a debatám o problémech monarchie. Mnozí pozdější revolucionáři

20 KRSKOVÁ, Dějiny evropského politického a právního myšlení, Praha 2003, s. 350.

21 ADAMOVIČ, KŘÍŽKOVSKÝ, Dějiny myšlení o státě, Praha 2000, s. 200-202.

22 ROUSSEAU, O společenské smlouvě neboli o zásadách státního práva, Dobrá Voda 2002, s. 113-114.

působili před rokem 1789 právě jako žurnalisté či autoři různých politických pamfletů. Velká část obyvatel tehdejší Francie byla negramotná, proto důležitou roli v předrevoluční a revoluční době sehrály divadelní představení, debaty a různé slavnosti.²³

2.3 Neúspěšné pokusy o reformu monarchie

Mezi hlavní příčiny revoluce bezesporu patří politická krize celého dosavadního režimu, na jedné straně mezi králem a dříve privilegovanými stavy a na straně druhé mezi bohatými měšťany a prostým lidem. Jak již bylo zmíněno, privilegované stavy se stavěly proti všem pokusům o omezení jejich moci a výsad. Z toho důvodu nebyly přijaty pro monarchii klíčové reformy na úrovni finanční, strukturální a sociální. Velmi nákladné války nastalou krizi dále prohlubovaly.

Po smrti Ludvíka XV. v roce 1774 usedl na francouzský trůn jeho vnuk Ludvík XVI. (viz příloha č. 3). Již první rok vlády zahájil generální kontrolor financí²⁴ Anne Robert Turgot první reformy. Byl fyziokratem, zastával tedy názor, že hlavní zdroj blahobytu pochází ze zemědělství a půdy. Zároveň byl zastáncem svobodného obchodu a podnikání. Nelze se tedy divit, že zavedl volný obchod a zrušil celní bariéry uvnitř Francie. Tento krok však způsobil růst cen obilí, což zapříčinilo nepokoje v Paříži i na venkově. O dva roky později se pokusil o další radikální změnu, se kterou ovšem narazil na silný odpor šlechty i duchovenstva. Dle jeho návrhu měl zaniknout cechovní systém a roboty by byla nahrazena výkupem. Po tomto neúspěchu byl Turgot odvolán z úřadu.²⁵

Jeho nástupcem se v roce 1777 stal švýcarský bankéř Jacques Necker. Vzhledem k tomu, že byl švýcarským protestantem, nemohl se stát generálním kontrolorem financí. Proto zastával funkci správce královské pokladny. Jeho hlavním cílem a úkolem bylo snížit velký státní

23 TINKOVÁ, Revoluční Francie 1789–1799, Praha 2008, s. 29-30.

24 Dnes by zastával funkci ministra financí.

25 KUDRNA, Dějiny Francie, Praha 1988, s. 288.

dluh. Daně zvýšit nemohl, protože už v té době byly neúnosně vysoké. Jejich dalším zvýšením by zapříčinil silnou nevoli mezi obyvatelstvem. Státní rozpočet se pokusil vyrovnat pomocí dalších půjček. Bylo to však jen krátkodobé řešení, které celý problém pouze odsunulo, aby si Necker koupil čas na provedení nutných reforem. Plánoval omezení moci královských intendantů, z toho důvodu navrhl králi, aby byla svolávána provinční shromáždění, ve kterém by byly zastoupeny všechny tři stavy. Tato shromáždění by svolával král. Stavy si své zástupce chtěly volit samy, takže celé reforma opět skončila neúspěchem. Na přelomu 70. a 80. let 18. století státní dluh Francie dále stoupal. Jedním důvodů byla i francouzská podpora amerických kolonií v boji o nezávislost na britské monarchii.²⁶ V roce 1781, poprvé v historii Francie, Necker zveřejnil stav státních financí a jakým způsobem je se státními penězi nakládáno. Reakce krále se dala předvídat. Necker byl ihned odvolán.²⁷

Postup Neckera dále prohloubil nedůvěru rodové šlechty vůči reformám. Případné zvýšení daní nebylo možné, protože by neprivilegované vrstvy další daňové zatížení už neunesly. Jejich životní náklady rostly, zatímco jejich příjmy postupně klesaly. Životní úroveň a kupní síla se neustále snižovala. Jedním z možných řešeních by bylo zavést rovné daně pro všechny vrstvy a kraje bez výjimek. V této situaci na pozici generálního kontrolora financí nastoupil Charles Alexandr de Calonne. Roku 1786 zveřejnil svůj plán na zlepšení stavu státních pokladny. Navrhoval, aby se sjednotila daň ze soli pro celé království a nově by byli zdaněni všichni majitelé půdy bez rozdílů. Dále usiloval o ustanovení volného trhu s obilím a zrušení celních hranic v zemi. O rok později svolal do Versailles shromáždění notáblů,²⁸ od kterých očekával podporu pro své změny, které měly zastavit nebo aspoň zpomalit hrozivý vývoj finanční krize. S žádostí o podporu se obrátil na notáblů, protože

26 TINKOVÁ, Francouzská revoluce, Praha 2008, s. 42.

27 THOMA, Z trůnu na popraviště: tragický konec korunovaných hlav, Praha 2000, s. 117.

28 Jednalo se o privilegované osoby: například starostové velkých měst, zástupci provinčních stavů, důstojníci, preláti či vévodové.

neočekával, že jeho záměry podpoří provinciální stavy a duchovenstvo. Shromáždění notáblů jeho návrhy však odmítlo a Calonne byl odvolán.²⁹

Finance měl poté na starosti Etienne Charles Loménie de Brienne, uzavřel další půjčky, ale nakonec mu nezbylo nic jiného, než začít uvažovat o zavedení reforem naplánovaných svým předchůdcem. Zavedl svobodu obchodu s obilím, šlechta i duchovenstvo museli platit daně ze svých pozemků a robota se změnila na finanční platbu. Shromáždění notáblů tyto změny opět odmítlo, tak bylo v květnu 1787 rozpuštěno. Než se tak stalo, tak si na shromáždění a parlamentech Loménie de Brienne vymohl další půjčku. Notáblové prostřednictvím generála La Fayette³⁰ krále požádali, aby byly svolány generální stavy, které naposledy zasedaly v roce 1614 a jako jediné měly právo schvalovat nové daně.³¹

2.4 Svolání generálních stavů

Nespokojenost obyvatel se dále stupňovala. V červenci roku 1788 v kraji Dauphiné se dokonce sešly provinční stavy bez králova souhlasu a třetí stav v nich měl dvojnásobné zastoupení než doposud. Advokáti Antoine Barnave a Jean-Joseph Mounier vyzvali i ostatní kraje, aby se zachovaly stejným způsobem. Provinční stavy by měly odmítnout platit daně, dokud nebudou svolány generální stavy. Loménie de Brienne jim přislíbil svolání generálních stavů na 1. května 1789. V srpnu 1788 odstoupil z úřadu. Francie se propadala do stále větších problémů. Tuhá zima se velmi negativně podepsala na celkové úrodě obilí a vína.³² Vzrostly ceny obilí a celkové životní náklady. Také vzrostla nezaměstnanost jako následek poklesu průmyslové výroby. Ve velkých

29 HARTMANN, Francouzští králové a císaři v novověku: od Ludvíka XII. k Napoleonovi III. (1498-1870), Praha 2005, s. 280.

30 Gilbert du Motier, markýz de La Fayette (1757–1834), francouzský šlechtic, generál, politik, velitel pařížské národní gardy, roku 1792 se vydal Rakušanům a byl vězněn v Olomouci.

31 TINKOVÁ, Revoluční Francie 1789–1799, Praha 2008, s. 33-34.

32 MICHELET, Francouzská revoluce, Praha 1989, s. 13.

městech došlo ke stávkám a nepokojům, na venkově propukaly vzpoury proti šlechtě. V tomto krizovém období byl opět povolán Jacques Necker, který potvrdil svolání generálních stavů, ale v podobě z roku 1614, každý stav má pouze jeden hlas a stavy hlasují odděleně. Tím potvrdil privilegované postavení šlechty a duchovenstva. Třetí stav požadoval své dvojnásobné zastoupení a hlasování podle jmen. Dále požadoval záruku základních svobod a rovnost daňovou, občanskou i soudní. Shromáždění notáblů požadavek na dvojnásobné zastoupení třetího stavu odmítlo. Pro budoucí revoluci však bylo klíčové, že tuto změnu v prosinci 1788 podpořil pařížský parlament.³³

Obyvatelé Francie volby s radostí přivítali. Volit mohl každý muž starší pětadvaceti let a musel být v seznamu daňových poplatníků nebo platil v Paříži daň z hlavy ve výši alespoň 6 livrů. V této době ještě nebyl žádný rozdíl mezi právem volit a být volen. Voličská účast byla velmi vysoká. Panovala atmosféra nadšeného očekávání, které bylo podporováno letáky a spisy. V jednom nejpopulárnějších spisů *Čím je třetí stav?*, jehož autorem byl abbé Sieyès (viz příloha č. 4),³⁴ je kritizováno nerovné postavení třetího stavu vůči těm privilegovaným, jejichž zástupci jsou povyšováni nad zbytek společnosti. Třetí stav reprezentuje národ a jen on může zastupovat jeho zájmy. Sepsáním tohoto pamfletu se abbé Sieyès stává nejmenovaným mluvčím třetího stavu.³⁵

Na volebních shromážděních se začaly sepisovat *Sešity stížností*, které byly souhrnem reforem navržených obyvateli.³⁶ Tento soubor stížností byl pořizován již na zasedání generálních stavů v roce 1484. Každá obec měla možnost sepsat své stížnosti a ty byly předány

³³ TINKOVÁ, Francouzská revoluce, Praha 2008, s. 44-46.

³⁴ Emmanuel-Joseph Sieyès (1748–1836), duchovní, spisovatel, politik zvolený za Paříž do generálních stavů, spoluautor Deklarace práv člověka a občana, předseda Ústavodárného shromáždění.

³⁵ VOKÁL, Velká francouzská revoluce: Sieyes, [Česko] 2002, s. 16.

³⁶ FERRO, Dějiny Francie, Praha 2006, s. 155-156.

zvolenému poslanci, který měl případné návrhy na zasedání generálních stavů prosazovat. Třetí stav požadoval zejména práva, která by zaručovala individuální svobodu.³⁷ Také žádal, aby se generální stavy svolávaly pravidelně. Padl i návrh na vytvoření ústavy, jenž by zaručovala omezení královské moci. Vzhledem k různorodosti jednotlivých stavů se nelze divit, že u nich nepanovala vnitřní shoda v otázce reformy. Nižší šlechta si nerozuměla s tou vyšší. Podobně to vypadalo i v řadách duchovenstva. Lidé ve svých stížnostech výslovně nezpochybovali podstatu monarchie.³⁸ Celospolečenská krize si však žádala nutné změny státu, který by více odpovídal požadavkům francouzské populace.³⁹

37 Daňová rovnost, svobodný tisk, reforma soudnictví a zrušení feudálního práva.

38 Postavení krále, vrchnostenský režim a hierarchickou strukturu společnosti.

39 TINKOVÁ, *Revoluční Francie 1789–1799*, Praha 2008, s. 35.

3 POČÁTEK VELKÉ FRANCOUZSKÉ REVOLUCE (1789)

3.1 Příčiny revoluce

Přicházející revoluce byla důsledkem spojení dlouhodobě neřešených potíží, které francouzskou společnost trápily. Vládní, politické, finanční, rozpočtové, sociální i zásobovací problémy se v roce 1789 vyhroutil současně. Neúspěšné pokusy o reformu daňové soustavy starého režimu podněcovaly v lidech revoluční smýšlení, králi nakonec nezbylo nic jiného, než svolat generální stavy. V posledních letech před revolucí si aristokracie spolu s parlamenty sama podkopala vlastní privilegované postavení uvnitř monarchie. Šlechta svým odmítavým postojem k zásadním reformám dávala jasně najevo, že se nehodlá vzdát svých stavovských privilegií. Paradoxně svým chováním jen uspíšila příchod revoluce. Kdyby ze svých pozic přeci jen ustoupila, byla by v revolučních letech větší šance pro zachování monarchie a stavovského uspořádání společnosti. Jakmile generální stavy začaly jednat, bylo všem přítomným jasné, že malé dílčí změny monarchie nebudou stačit. Aristokracie se svým dosavadním postupem sama připravila o možnost podílet se na budoucích reformách. Král ve vysoké šlechtě ztratil oporu a za těchto okolností byl dokonce ochoten se o svou moc dělit s později vytvořeným shromážděním.⁴⁰

Existují dvě pojetí Velké francouzské revoluce. Nejprve lze příčinu revoluce hledat v prosperující buržoazii, která se vytvořila díky poměrně dlouhému období prosperity. Tocqueville se domnívá, že již za starého režimu došlo k úpadku aristokratického principu.⁴¹ V tomto ohledu neměla absolutistická monarchie revoluci co předat. Systém správy státu se musel vybudovat nově od základů. Michelet naopak příčiny revoluce hledá ve zbídačených masách. Druhá polovina 80. let byla pro neprivilegované vrstvy velmi nepříznivá. Furet revoluci pojímá jako soubor

40 TINKOVÁ, Francouzská revoluce, Praha 2008, s. 47-48.

41 TOCQUEVILLE, Starý režim a revoluce, Praha 2003, s. 14.

mnoha příčin, které vyústily do nekontrolovaného běhu událostí. Na konci 18. století se ekonomika Francie nezastavila, ale byla vystavena působením krize, vyvolanou shlukem negativních okolností v době dlouhodobého růstu.⁴²

3.2 Revoluce napříč celou společností

Francouzská republika 14. červenec, tedy datum kdy byla dobytá Bastila, slaví jako svůj státní svátek. Lze přesně určit den, od kdy lze datovat počátek revoluce? Například by to mohl být 5. květen, den kdy začaly zasedat generální stavy (viz příloha č. 5). Stejně tak by to mohlo být 17. června, kdy se třetí stav prohlásil Národním shromážděním. I 20. červen byl významný den, neboť toho dne poslanci přísahali, že se nerozejdou, dokud nedají Francii ústavu.

Francouzský historik Francois Furet člení revoluci na tři propojené proudy. Již na přelomu července a srpna 1789 mohlo dojít k zásadnímu rozkolu. V záchvatu paniky z revolučního dění se vzbouřily venkovské oblasti. Poslanci Národního shromáždění stáli před složitou situací. Pokud by se rozhodli prosadit pořádek silou za pomoci městských milicí a královských žoldáků, rozpadla by se iluze jednotného národa, jenž svorně usiluje o reformu monarchie. Druhou možností bylo přistoupit na požadavky rolníků a tím projevit jednotu revolučního národa. To však znamenalo přijmout rovnost daní a zrušit vrchnostenský systém.⁴³

Parlamentní revoluce probíhala především na půdě generálních stavů, které se po bezvýsledných debatách v červnu roku 1789 prohlásí Národním shromážděním, jež se záhy změní v Ústavodárné shromáždění. Jsou zrušena vrchnostenská privilegia a je vyhlášena Deklarace práv člověka a občana (viz přílohy č. 10 a 11). Dalším důležitým aktérem revoluce byli obyvatelé Paříže, kteří budou v celém

42 FURET, Promýšlet Francouzskou revoluci, Brno 1994, s. 116.

43 FURET, Francouzská revoluce. Díl 1., Od Turgota k Napoleonovi (1770-1814), Praha 2004, s. 105-106.

průběhu revoluce hrát velmi důležitou roli. Nálada pařížských ulic mnohdy ovlivnila rozhodování čelních představitelů revoluční Francie. V reakci na odvolání Neckera a přesunutí vojenských jednotek směrem k hlavnímu městu, se Pařížané vzbouřili a 14. července 1789 dobývají královskou věznici Bastilu. Síla lidu se projevila i tím, že se jim král podvolil a přesídlil do Paříže. Stejně tak se zachovávají i poslanci. Revoluce se projevila i na venkově, kde došlo k ozbrojeným střetům a k vypalování sídel šlechticů. Období tzv. Velkého strachu bylo vyprovokováno fámami o toulavých loupeživých bandách. Neklid na venkově posléze přiměl poslance k rychlejšímu jednání o zrušení feudálních práv.⁴⁴

3.2.1 Revoluce na půdě generálních stavů

Většina poslanců byla smířena s tím, že k určitým změnám musí dojít. Dosavadní stav byl neudržitelný. „Ludvíku XVI. chyběla politická obratnost a porozumění pro změny probíhající vně dvora, a proto se nedokázal chopit příležitosti, aby vytvořil nový konsenzus, kterému by se postavil do čela.“⁴⁵ Dokonce i privilegované stavy byly ochotné připustit úpravy výběru daní tak, aby většinu daňové zátěže nemusel nést třetí stav. Méně smířlivěji se stavěly k úpravě politických práv nepriviligovaného třetího stavu. Za duchovenstvo bylo zvoleno 300 poslanců. Šlechtu zastupovalo 291 poslanců. Byl mezi nimi například generál La Fayette a další, kteří zanedlouho budou ochotni hlasovat se třetím stavem. Nejpočetnější zastoupení v generálních stavech měl nepriviligovaný třetí stav, za který bylo zvoleno 600 poslanců. Někteří z nich však svým původem patřili do privilegovaného stavu, jako například abbé Sieyès nebo hrabě Mirabeau (viz příloha č. 6).⁴⁶ Přibližně polovina z celkového počtu poslanců pocházela z řad právníků. Zasedání generálních stavů začalo 5. května

44 TINKOVÁ, Revoluční Francie 1789–1799, Praha 2008, s. 38.

45 BLACK, Evropa osmnáctého století, Praha 2003, s. 491.

46 Honoré Gabriel Riqueti de Mirabeau (1749–1791), vysoce postavený aristokrat, politik, spisovatel, novinář, velmi vlivný stoupenec revoluce, spoluautor Deklarace práv člověka a občana, předseda Ústavodárného shromáždění.

1789. Od samého počátku bylo zřejmé, že nebude snadné nalézt kompromis. I z toho důvodu, že stavy zasedaly odděleně. Celý květen se vedly dlouhé a bezvýsledné debaty. Zástupcům třetího stavu začala docházet trpělivost.⁴⁷

Na Sieyèsův podnět, vyzval třetí stav privilegované poslance, aby se k němu v debatách připojili. Výzvu vyslyšeli především níže postavení zástupci duchovenstva, kteří dokonce uvažovali o vytvoření svého vlastního stavu. Jejich požadavky se mnohdy neslučovaly s názory vysoce postavených církevních představitelů. Abbé Sieyès a spolu s ním hrabě Mitabeau dále prosadili, aby se 17. června třetí stav prohlásil Národním shromážděním, což mělo lépe vystihnout skutečnost, že zastupuje zájmy francouzského lidu. Většina šlechty a biskupové se snažili přesvědčit krále, aby proti třetímu stavu zasáhl. Král souhlasil a 20. června nechal uzavřít sál *Drobných rozkoší*, kde nejradikálnější poslanci zasedali. Jejich jednání považoval za nezákonné a zároveň odmítl svolat zasedání všech tří stavů, kterému by sám předsedal. Když vzbouření poslanci našli svůj sál zamčený, odmítli ustoupit a rozhodli se obsadit královskou Míčovnu, ve které slavnostně přísahali, že se nerozejdou, dokud nedají Francii ústavu (viz příloha č. 7).⁴⁸ Mužem uprostřed obrazu je Jean Bailly.⁴⁹ Zajímavé je, že přísaha byla podepsána na vysazených dveřích, které posloužily jako provizorní stůl. Přísahu podepsali všichni přítomní poslanci, jen Martin d'Auch ji nepodepsal a k jeho jménu bylo dopsáno odpůrce.⁵⁰

Zasedání generálních stavů král předsedal 23. června 1789. Souhlasil s fiskální rovností i s tím, aby provinční stavy mohly schvalovat daně, ale s tou podmínkou, že se změnami budou souhlasit i privilegovaní. Přislíbil svobodu osobní i svobodu tisku a zrušení daně

47 TINKOVÁ, *Revoluční Francie 1789–1799*, Praha 2008, s. 39-40.

48 MEJDŘICKÁ, *Listy ze stromu svobody*, Praha 1988, s. 10.

49 Jean Sylvain Bailly (1736–1793), předseda Národního shromáždění a první starosta Paříže.

50 TINKOVÁ, *Francouzská revoluce*, Praha 2008, s. 54-55.

z hlavy a povinnosti odvádět práci na královských cestách a šlechtických sídlech. Ludvík XVI. stále trval na odděleném zasedání stavů a na udržení společenské hierarchie. Případné reformy bude schvalovat jen on a ne lid. Po svém proslovu vyzval poslance, aby sál opustili.⁵¹ Mirabeau jim však připomněl slib, ke kterému se část zástupců lidu zavázala, že se nerozejdou, dokud nesepeší ústavu. Bailly ho podpořil a poslanci odhlasovali svou vlastní nedotknutelnost. O den později se ke třetímu stavu připojila podstatná část duchovenstva a 47 šlechticů, především z kraje Dauphiné. V této situaci král vyzval nerozhodnuté poslance privilegovaných stavů, ať se i oni připojí k Národnímu shromáždění. 7. července byl vytvořen Ústavní výbor, jemuž předsedal Jean Mounier.⁵² 9. července se shromáždění prohlásilo Národním shromážděním ústavodárným – Konstituantou.⁵³

3.2.2 Revoluční Paříž a její obyvatelé

Král si začal uvědomovat vážnost situace a povolal do Paříže armádu. Jednalo se zejména o najaté cizince. Přivolané pluky měly za úkol obsadit důležité body, jako například mosty. Zároveň Ludvík XVI. odvolal Neckera a do funkce jmenoval barona de Breteuil, jenž byl věrný monarchii. Také se šířily zvěsti, že král hodlá rozpustit Národní shromáždění. Mezi obyvateli Paříže tyto zprávy vyvolaly strach z možného násilného zásahu armády a došlo k prvním ozbrojeným střetům. 12. července 1789 vyzýval Camille Desmoulins⁵⁴ k ozbrojenému boji za svobodu.⁵⁵

⁵¹ BORDONOVE, Ludvík XVI.: král mučedník, Praha 2003, s. 154-155.

⁵² Jean Joseph Mounier (1758–1806), soudce, politik, pozdější zakladatel monarchistické strany.

⁵³ TINKOVÁ, Revoluční Francie 1789–1799, Praha 2008, s. 41-42.

⁵⁴ Lucie Simplicie Camille Benoit Desmoulins (1760–1794), advokát, novinář, politik, blízký přítel Maximiliena Robespiera a Georgese Dantona, psal do novin *Francouzská a brabantská revoluce*, spolu s Dantonem popraven.

⁵⁵ DORAZIL, Vládcové nového věku. Kniha 2., 1725-1792 : Kniha o vladařích 18. století: (1648-1937), Klatovy 1993, s. 52.

O den později se dav vyzbrojil puškami z vyloupené Invalidovny. Vzbouřenci se většinou rekrutovali z řad řemeslníků, služebnictva či drobných obchodníků. Tito radikální revolucionáři z řad chudých obyvatel Paříže se označovali jako sansculoti, v překladu bez kalhot, neboť nenosili kalhoty po kolena, jaké nosili příslušníci vyšších vrstev. 14. července padla Bastila (viz příloha č. 8). Tato pevnost byla královským vězením zejména pro politické vězně a symbolizovala královskou moc a útlak. Královské zatykače umožňovaly zatčení a uvěznění bez řádného procesu před soudem. Do tohoto vězení se člověk dostal ze tří možných důvodů.⁵⁶ Forma uvěznění se lišila podle společenského postavení vězně. Šlechtici a literáti měli povolené návštěvy a bylo s nimi dobře zacházeno. Většinou se v pevnosti nacházelo méně než deset vězňů. Záhy po dobytí byla Bastila zbořena. Paradoxní na tom je, že o zboření pevnosti se již nějakou dobu uvažovalo, protože bránila rozvoji města. Čekalo se pouze na dostatek finančních prostředků.⁵⁷ Aby nedošlo ke krveprolití, guvernér Bastily markýz de Launay vydal pevnost vzbouřencům. Tento vstřícný krok mu nebyl nic platný, rozvášněný dav ho zlynčoval. Posmrtně mu byla oddělena hlava, kterou vzbouřenci nosili pařížskými ulicemi nabodnutou na kopí. Pád Bastily se stal symbolickým okamžikem počátku francouzské revoluce.⁵⁸

Obyvatelé Paříže tímto činem jasně prokázali, že i oni se chtějí podílet na započaté revoluci a odmítají dále čekat. Vedle Národního shromáždění se tak vytvořil další silný revoluční aktér, který nejednou změni vývoj revoluce. Dobytím Bastily Pařížané popřeli nejen královskou moc, ale i autoritu Národního shromáždění, neboť jednali impulzivně a bez schválení tohoto kroku ze strany poslanců. Zástupci lidu si rychle uvědomili, že se na politické scéně objevil nový silný hráč, se kterým je nutné počítat. Mínění ulice bylo nepředvídatelné a do jisté míry

56 Političní a náboženští vzbouřenci, spisovatelé či novináři kritizující monarchii, problémoví lidé z vyšších kruhů uvěznění na žádost vlastní rodiny.

57 TINKOVÁ, Francouzská revoluce, Praha 2008, s. 59.

58 HUSSEY, Tajné dějiny Paříže, Praha 2010, s. 197.

neovladatelné. Pařížané se mohli nechat snadno strhnout populistickými proslovy zdatných řečníků, jenž by slibovali rychlé a snadné řešení jejich těžké životní situace. Již po pádu Bastily se začaly ozývat hlasy, ať lid táhne na Versailles a prosadí si návrat Neckera zpět do funkce.⁵⁹ 15. července král nechal stáhnout armádu z okolí Paříže a generál La Fayette se stal velitelem Národní gardy, která se vytvořila z občanské milice. Po vzoru Paříže, se začaly jednotky národní gardy formovat i v jiných městech po celé Francii. Tato nově vytvořená vojenská síla byla mimo strukturu pravidelné armády. O den později povolal král Neckera zpět do úřadu. 17. července nový starosta Paříže Bailly předal králi tříbarevnou kokardu (viz příloha č. 9).⁶⁰ Síla městských obyvatel se projevila i o několik měsíců později, když si v říjnu 1789 lidé vynutili přesun krále i jeho rodiny z Versailles do Paříže. S několika týdenním zpožděním se revoluce rozšířila i do dalších velkých měst. Autorita a politická moc monarchie se rozplynuly. Královští intendanty opouštěli svá místa a díky tomu se rozpadla královská správa krajů a zastavil se výběr daní. Postupně se začala vytvářet místní samospráva.

3.2.3 Revoluce na venkově a „Velký strach“

Ani obyvatelé menších měst nezůstali stranou revoluce. Týden po dobytí Bastily zavládl na venkově „Velký strach“, mezi lidmi se šířila zpráva o loupeživých bandách, které mají na příkaz šlechty ničit úrodu. Rolníci v reakci na tuto zprávu drancovali a vypalovali šlechtická sídla. Tímto povstáním se i venkov přidal k revoluci. Venkované se obávali, že aristokracie odmítne jejich návrhy sepsané v sešitech stížností. Především žádali zrušení vrchnostenských i feudálních práv a různých nucených prací či poplatků. V důsledku neúrody a hospodářské krize se životní úroveň venkovského obyvatelstva znatelně propadla. Venkované v revolučním nadšení ničili vše, co odporovalo rovnosti a naznačovalo

⁵⁹ HIBBERT, Francouzská revoluce, Ostrava 1999, s. 74.

⁶⁰ Město Paříž symbolizovala modrá a červená barva, bílá barva byla znakem monarchie.

urozený původ vlastníka.⁶¹ Rovnost byla propagována i v oblékání za účelem odstranění rozdílů mezi majetnými a nemajetnými občany. Náboženská ošacení byla zrušena.⁶² Poslanci Národního shromáždění si byli vědomi situace v zemi a začali urychleně jednat o zrušení feudálních práv.⁶³

3.3 Srpnové dekrety a Deklarace práv člověka a občana

Nepokoje měly tedy prokazatelný vliv na průběh revoluce na půdě Národního shromáždění. Nejprve poslanci uvažovali o potlačení venkovských nepokojů, ale nakonec raději zvolili cestu kompromisu a urychlili zrušení práv privilegovaných. Pojmem „srpnové dekrety“ se označuje soubor dokumentů, přijatých Ústavodárným národním shromážděním 4. srpna 1789. Schválením dekretů byl vytvořen základ pro zrušení privilegií a vrchnostenského režimu. Původně se mělo jednat o vlastnickém právu. Povstání nespokojených rolníků debatu o nových nařízeních pozměnilo. V nadšené atmosféře poslanci odhlasovali „zrušení všech individuálních, cechovních, regionálních a stavovských privilegií, včetně privilegií daňových, ale také roboty, odúmrťí a dalších osobních závazků. Byly zrušeny královské penze a úřady, cechovní, městské i provinční imunity, stejně jako všechny výjimky z placení poplatků. Zrušeno bylo i právo lovu, právo zřizovat obory a holubníky, zrušena byla vrchnostenská justice a možnost prodeje úřadů.“⁶⁴ Dále byla schválena tak dlouho požadovaná daňová rovnost. Desátků se duchovenstvo samo vzdalo. V důsledku těchto změn se finanční aristokracie již přestala lišit od té rodové. Lidé si byli rovni před zákonem. Těmito dekrety byly položeny základní kameny nové právní a politické jednoty národa. Dekrety byly vydány mezi 5. až 10. srpnem 1789. Feudální režim zanikl a spolu s ním

61 TINKOVÁ, *Revoluční Francie 1789–1799*, Praha 2008, s. 44-46.

62 HUNT, *Francouzská revoluce: politika, kultura, třída*, Brno 2007, s. 95.

63 HROCH, *Buržoazní revoluce v Evropě*, Praha 1981, s. 187.

64 TINKOVÁ, *Francouzská revoluce*, Praha 2008, s. 64-65.

i jeho instituce. Povinnosti spojené s užíváním půdy rolníkům však zůstaly, sice se z nich mohli vykoupit, ale jen za velmi těžkých podmínek. To vyvolalo další vlnu venkovských povstání.⁶⁵

Klíčovým dokumentem celé revoluce byla Deklarace práv člověka a občana (viz příloha č. 10 a 11), neboť byla souhrnem revolučních myšlenek. Hlavními autory dokumentu byli hrabě Mirabeau a abbé Sieyès. Než byla deklarace přijata, nad její konečnou podobou proběhla týdenní rozprava v Národním shromáždění, neboť se předpokládalo, že se stane základním dokumentem budoucí ústavy. Proto byl do dokumentu zanesen požadavek dělby moci a zároveň se vymezovala odpovědnost státních úředníků. Jednání o podobě deklarace se neobešlo bez komplikací. Problematický byl článek o svobodě myšlení a svobodě náboženské, protože se duchovenstvo pokusilo prosadit státní náboženství. Mirabeau tento požadavek odmítl, odporovalo by to podstatě svobody svědomí a vyznání. Už první článek Deklarace práv člověka a občana zcela jasně říkal, že lidé se rodí svobodní a rovní ve svých právech, stejně tak měli právo na svobodu osobní, myšlení, tisku a vyznání. Vlastnictví každého občana je nedotknutelné a každý člověk má právo na bezpečnost a na odpor proti útlaku. Deklarace se stala prostředkem pro vytvoření nové společnosti založené na respektování lidských práv. Král však odmítl podepsat „srpnové dekrety“ i Deklaraci práv člověka a občana, čímž zablokoval proces reforem a prohloubil stávající hospodářskou krizi.⁶⁶

3.4 Pochod žen na Versailles aneb tlak pařížského lidu

Za účasti královské rodiny se 1. října 1789 konala ve Versailles hostina důstojníků Královské tělesné stráže na počest příjezdu vlámského pluku. Vojáci posilnění alkoholem šlapali na kokardu s trikolorou a připínali si jen

⁶⁵ KŘIVSKÝ, Francouzská buržoazní revoluce, Praha 1989, s. 17.

⁶⁶ TINKOVÁ, Revoluční Francie 1789–1799, Praha 2008, s. 47.

bílou, barva krále.⁶⁷ Noviny tento incident zveřejnily o dva dny později. Dle očekávání tato zpráva Pařížské občany pobouřila, stejně jako příliš drahý chleba. 5. října se šest tisíc žen vydalo na pochod k pařížské radnici, aby zde žádaly chléb. Cíl cesty se v průběhu pochodu změnil, dav nově zamířil k Versailles, aby krále i s jeho rodinou přivedl do Paříže. K ženám se přidalo dalších dvacet tisíc mužů, většinou to byli členové národní gardy. Celý průvod vedl generál La Fayette, jenž nechtěl být mimo dění a zároveň si nemohl být jist, co dav ve Versailles způsobí. Pod tlakem rozvášněného davu se král 6. října rozhodl, že i s rodinou přesídí do zámku Tuileries na nábřeží Seiny v Paříži. Obyvatelé hlavního města se stali klíčovou silou revoluce a od této doby, měli značný vliv na poslance Národního shromáždění, které se také přestěhovalo do zámku Tuileries.⁶⁸ Nově zasedalo v bývalé zámecké jízdárně. Bylo to již podruhé v krátké době, co dav pařížské ulice prosadil svou vůli. Naštvaní občané se opět neptali vlády ani shromáždění a prostě udělali to, co se jim zachtělo. Ostatním nezbylo nic jiného, než se mínění rozlobených občanů Paříže podvolit. Král podepsal „srpnové dekrety“, díky čemuž přestal být králem Francie, nyní byl králem Francouzů, z vůle boží a nově i z vůle ústavních zákonů.⁶⁹

3.5 Co přinesl rok 1789?

Nikdo již nepochyboval o tom, že ve Francii proběhla revoluce, jenž změnila politické a sociální poměry. Země stále zůstávala dědičnou monarchií, ale starý režim už byl nenávratně pryč, stejně tak i tradiční sociální vzestup skrze koupené úřady. Společenský vzestup byl nyní možný pouze za pomoci nashromážděného vlastnictví. Většina šlechticů se podřídila, ti co nesouhlasili přešli do odboje nebo do emigrace. Král svou zákonodárnou moc musel sdílet s jednokomorovým sborem, který reprezentuje vůli národa a není již rozdělen podle stavů. Duhovenstvo

67 HOTMAR, Dobrodružství Velké revoluce: 1789-1799, Praha 1989, s. 42.

68 HROCH, Buržoazní revoluce v Evropě, Praha 1981, s. 188.

69 TINKOVÁ, Francouzská revoluce, Praha 2008, s. 67-68.

přestalo být stavem a katolictví přestalo být státním náboženstvím. Dědičná šlechta a všechny její výsady byly zrušeny.⁷⁰ Poslanci si uvědomovali, jak snadno jsou ovládáni vůlí davu. Události z července a října prokázaly sílu občanů v Paříži, ale i v menších městech a na venkově. Revoluce se vyvíjela spíše skrze konflikty, než skrze kompromisy na půdě Národního shromáždění, tak jak si představovali zvolení zástupci lidu. Idea jednoty národa nebyla tak úplně pravdivá. Na rozdíl od té americké, se francouzská revoluce vyvíjela nekontrolovatelně a bylo v ní zapojeno více faktorů. Po zrušení autority starého režimu se Francie nacházela v mocenském vzduchoprázdnu, ve kterém Národní shromáždění nemělo potřebnou moc, aby zabránilo spontánním projevům násilí.⁷¹

Revoluce zahájená nespokojenými vlastníky byla urychlena nekompromisními požadavky sansculotů a venkovanů. Bohatí měšťané se dožadovali své účasti na vládě, tedy svých politických práv. Zajímavé je, že poslanci Národního shromáždění, složeného většinou z advokátů či literátů, měli blíže k dříve privilegovaným vrstvám, než k chudému obyvatelstvu.⁷² Prostí lidé napomohli revoluci udržet a prohloubit, ale zároveň znamenali hrozbu pro ni samotnou, protože by ji svým příliš radikálním jednáním mohli změnit v něco, co by se ani jim samotným moc nelíbilo. Nově vytvořená reformní elita nebyla schopná kontrolovat reformní kurz, proto se nebránila zásahům vzbouřenců z ulice, kteří měli na rozdíl od nich sílu změny prosadit. Problém spočíval v tom, že tato síla ulice byla často doprovázena těžko kontrolovatelným násilím. Sansculoti chtěli rychlé a snadné řešení, které bylo často narychlo vymyšlené a neprodiskutované s politickými zástupci národa nebo dokonce proti jejich vůli. Pouliční revolucionáři se skládali především z řemeslníků či drobných obchodníků, kteří žádali levný chléb a zachování jejich tradičních práv, která byla dle jejich mínění ohrožena ze strany

70 HROCH, KUBIŠOVÁ, Velká francouzská revoluce a Evropa 1789/1800, Praha 1990, s. 73.

71 TINKOVÁ, Revoluční Francie 1789–1799, Praha 2008, s. 49-50.

72 DAWSON, Bohové revoluce, Praha 1997, s. 63.

královských ministrů, reformátorů či spekulantů. Důvody venkovských povstání byly velmi podobné. V období „Velkého strachu“ dali vesničané volný průběh násilí, jenž pramenilo z dlouhodobého odporu vůči šlechtě. 4. srpna 1789 se venkov již zcela jasně zapojil do revolučního dění. To však neznamenal, že by venkov a Paříž nějak spolupracovali na revolučním úsilí a tvořili společně jednotný národ, jak si to přálo Národní shromáždění. Spíše zde přetrvávala nedůvěra a strach.⁷³

73 TINKOVÁ, Francouzská revoluce, Praha 2008, s. 70-71.

4 PRVNÍ REVOLUČNÍ ROKY PLNÉ NADĚJE (1789–1791)

4.1 Politické kluby revoluční Francie

Ústavodárné národní shromáždění nebylo vůbec tak jednotné, jak se snažilo působit. Prohlášení o bezkonfliktním sboru poslanců, který zastupuje sjednocený národ, bylo spíše snem než realitou. Národní shromáždění bylo díky svým členům velmi nesourodé uskupení. Jak již bylo zmíněno, ke třetímu stavu se přidali zástupci duchovenstva i šlechty, nelze se tedy divit, že docházelo k názorovým konfliktům. Dnešní dělení politických stran na levici a pravici má svůj původ právě v Národním shromáždění. V pravé části shromáždění seděli největší zastánci starého uspořádání a stavovských privilegií. Ne zrovna lichotivě jim ostatní říkali „aristokrati“, nejvíce konzervativní poslanci byli tzv. *černí*. Jejich politický klub se nazýval tzv. *Francouzský salon* a psali do novin *Přítel králův* a *Skutky apoštolů*. Monarchisté byli považováni spíše za umírněné konzervativce. Svůj Klub přátel monarchistické ústavy založili již v srpnu 1789 jako klub vlastenecké pravice. Usilovali o zachování královských práv, ale zároveň prosazovali konstituční monarchii. Zastávali názor, že revoluční proces by měl být zabrzděn.⁷⁴ Členy tohoto politického spolku byli například La Fayette, Mirabeau či Mounier, už v době generálních stavů se snažili zachovat vrchnostenskou společnost a zajistit rovnováhu moci mezi králem a národem. Chtěli vytvořit dvoukomorový parlament po vzoru Anglie. Král by byl ztělesněním moci výkonné a zároveň by disponoval právem veta.⁷⁵

V levé části shromáždění byla skupina poslanců s mnohem pestřejšími politickými názory. Zasedali tu zastánci liberálních myšlenek spojené s konstitučním uspořádáním státu i zástupci budoucích republikánů. Cílem této různorodé skupiny poslanců bylo založení jednokomorového parlamentu, který by se stal symbolem definitivního

74 MANFRED, Tři podobizny z doby Velké francouzské revoluce, Praha 1982, s. 182.

75 TINKOVÁ, Revoluční Francie 1789–1799, Praha 2008, s. 52.

zrušení všech stavovských bariér. Na půdě Národního shromáždění si všichni poslanci byli rovni. Společnou řeč však nenalezli v povaze postavení krále v politickém systému a v podobě hlasovacího práva. Skupina poslanců, tzv. demokraté jako byl například Maximilien Robespierre,⁷⁶ prosazovala všeobecné volební právo, konstituční monarchisté tzv. obránci ústavy měli ve svých názorech blízko k monarchistům. Lze mezi ně počítat abbé Sieyèse a tzv. triumvirát⁷⁷ – Barnave,⁷⁸ Lameth⁷⁹ a Duport.⁸⁰ Společně měli velký vliv na mnoho poslanců Národního shromáždění. Skupina poslanců levé části shromáždění se považovala za tzv. patrioty. V tomto období byli skoro všichni tito zástupci lidu napojeni na jakobínský klub, který vznikl z Klubu bretonských poslanců. Ten vznikl již v době zasedání generálních stavů ve Versailles. Postupně se k nim přidávali i poslanci z jiných krajů – Barnave nebo Sieyès. Po přestěhování Ústavodárného národního shromáždění do Paříže, se klub začal scházet v bývalém dominikánském klášteře v ulici Saint-Honoré, který dříve sídlil v ulici Saint-Jaques – sv. Jakuba. Proto se klubu zjednodušeně říkalo jakobíni, i když se ve skutečnosti jmenoval Klub přátel ústavy. V klubu se platili vysoké členské příspěvky, tak nelze říci, že by byl masovým. V roce 1790 se počet jejich členů pohyboval okolo čísla 1200. Z počátku tento klub vystupoval umírněně a byl zastáncem konstituční monarchie. Po nezdařeném pokusu o útěk v červnu 1791, kdy byl král zadržen, došlo k rozštěpení

76 Maximilien François Marie Isidore de Robespierre (1758–1794), advokát, poslanec Národního shromáždění, představitel Výboru pro veřejné blaho, diktatury a revolučního teroru.

77 VOKÁL, Velká francouzská revoluce: Sieyes, [Česko] 2002, s. 23.

78 Antoine Pierre Joseph Marie Barnave (1761–1793), poslanec generálních stavů a Národního shromáždění, zastánce parlamentní monarchie, člen klubu jakobínů a klubu feuilantů, během období teroru popraven za zradu.

79 Alexandre Théodore Victor, hrabě de Lameth (1760–1829), generál, politik, odpůrce hraběte Mirabeaua, člen generálních stavů, Národního shromáždění a jakobínského klubu, v roce 1792 opustil Francii.

80 Adrien Duport (1759–1798), advokát, politik, člen generálních stavů, Národního shromáždění a klubu jakobínů, v roce 1792 emigroval do zahraničí.

klubu. Umírnění monarchisté si založili svůj vlastní klub feuillantů,⁸¹ skrze který dál prosazovali konstituční monarchii.⁸²

Mnohem méně smířlivá a podstatně radikálnější byla Společnost přátel lidských práv založená v dubnu 1790, jenž měla své sídlo v bývalém klášteře františkánů nedaleko bulváru Saint-Michel. Říkalo se jim kordeliéři, protože kolem pasu nosily provaz – francouzsky corde. Na rozdíl od jakobínů se v tomto klubu neplatili vstupní ani členské příspěvky. Společnost sdružovala především méně majetné pařížské občany a sansculoty. Byli zde zastoupeni i radikálové, neboť neměli dostatek peněz, aby mohli být zvoleni do Národního shromáždění. V klubu bylo zastoupeno i mnoho cizinců, kteří už tak početné řady radikálů.⁸³ Mezi silné kritiky monarchie a přesvědčené revolucionáře patřili Danton,⁸⁴ Marat,⁸⁵ Desmoulins a Hébert.⁸⁶ Dalšími vlivnými politiky byli například filosof Condorcet⁸⁷ či publicista Brissot,⁸⁸ kteří později patřili mezi

81 Klub svůj název získal od kláštera, ve kterém se scházel. Již zmíněný tzv. triumvirát tento klub vedl.

82 TINKOVÁ, *Revoluční Francie 1789–1799*, Praha 2008, s. 74-75.

83 BALÍK, *Státní zřízení Francie v letech 1789-1814*, Praha 1977, s. 18.

84 Georges Jacques Danton (1759–1794), advokát, politik, člen Výboru pro veřejné blaho, v roce 1794 obviněn z korupce a napomáhání nepřítelům revoluce, popraven společně se svým přítelem Camillem Desmoulinsem.

85 Jean-Paul Marat (1743–1793), politik, lékař, velmi vlivný a neústupný revolucionář, publicista, novinář, od září 1789 vydával své vlastní noviny *Přítel lidu*, v roce 1794 zavražděn.

86 Jacques-René Hébert (1757–1794), radikální politik, novinář, vydával list *Otec Duchesne*, prosazoval demokracii podle Rousseauova vzoru, silně protináboženský, v roce 1793 byl jedním z vůdců protikřesťanské kampaně, podporoval sansculoty, jeho sympatizanti si říkali hébertisté, v roce 1794 obviněn z rojalistického spiknutí a následně popraven.

87 Marie Jean Antoine Nicolas de Caritat, markýz de Condorcet (1743–1794), filozof, matematik, politik, propagátor rovného a bezplatného veřejného vzdělání, zastávce rovnosti práv žen a lidí všech ras.

88 Jacques Pierre Brissot (1754–1793), advokát, politik, novinář, vězněn v Bastille za protistátní spisy, poslanec Ústavodárného národního shromáždění, vůdce tzv. Girondy v Konventu, v roce 1793 popraven.

Girondisty.⁸⁹ Nově se v politice začaly angažovat také ženy, například ve smíšeném klubu Přátel zákona. Pouze ženským spolkem byla Vlastenecká společnost dobročinnosti a přítelkyň pravdy. V oblasti Bordeaux a Dijonu působil klub Společnosti přítelkyň ústavy. Stále ještě přetrvávala tradice salonů vzdělaných dam, která měla původ ve starém režimu. Nově se místo vědy a umění diskutovalo zejména o politických tématech.⁹⁰

4.2 Revoluční instituce a organizace soupeřící s Národním shromážděním o moc a vliv

Politické kluby a Národní shromáždění neměly v této bouřlivé době monopol na moc. Po roce 1789, kdy se hroutila královská autorita a sní spojená správa, vznikaly různé organizace, které byly podporovány občany z chudých vrstev společnosti. Národní garda byla městskou milicí vytvořenou 13. července 1789 v Paříži zvolenými zástupci voličů shromážděných na radnici, aby chránila hlavní město před drancováním a zároveň měla za úkol udržovat ve městě pořádek. „Gardisté měli v ruce dvousečnou zbraň: na jednom křídle museli zahnat rojalistické spiknutí, na druhém davovou anarchii. Lafayette s upřímným souhlasem Baillyho a Neckera dohlížel na to, aby se ozbrojené síly skládaly pouze z elementů, které považoval v obou ohledech za spolehlivé.“⁹¹ 14. října 1791 byla uzákoněna povinnost pro všechny aktivní občany starší osmnácti let sloužit v národní gardě. V souvislosti s gardami vznikali mezi obcemi tzv. federace, jejichž účelem byla větší spolupráce mezi takto spojenými obcemi.

Od června 1790 vznikaly na základě bývalých volebních okresů do generálních stavů tzv. sekce, jenž byly správními okrsky měst. Tyto sekce

89 Svůj název odvozovali od kraje Gironde, zastánci demokracie a republiky, mezi lety 1792–1793 vedli vládu, v roce 1793 klub zanikl.

90 TINKOVÁ, Revoluční Francie 1789–1799, Praha 2008, s. 54-55.

91 SCHAMA, Občané: kronika Francouzské revoluce, Praha 2004., s. 474.

měly své vlastní volené orgány a dokonce měly vliv na národní gardu, takže disponovaly i vojenskou silou. Zástupci nově vytvořených městských okrsků se považovali za lepší zástupce suverénnosti lidu než jakými byli poslanci Národního shromáždění. Paříž byla rozdělena do 48 sekcí. Na ně byla navázána Pařížská komuna sídlící na radnici. Mezi lety 1789–1795 fungovala jako pařížská vláda. Ta mohla upravovat ceny či povolát národní gardu. Pařížská komuna měla 144 členů, každý pařížský okrsek v ní měl své tři zástupce. Komuna, sekce i národní garda uplatnily svůj vliv při pádu monarchie v roce 1792 a v roce 1793 napomohly ustanovit a udržet diktaturu.⁹²

92 TINKOVÁ, *Revoluční Francie 1789–1799*, Praha 2008, s. 79-80.

5 ZÁVĚR

Cílem této diplomové práce je shrnout nejdůležitější události, které ovlivnily vývoj Velké francouzské revoluce do roku 1794. Od prohrané Sedmileté války v roce 1763 postupně narůstala ve Francii krize, která se z hospodářské krize rozrostla v krizi politickou i společenskou. Špatný stav absolutistické monarchie byl dlouhodobě kritizován ze strany filozofů, kteří požadovali záruku svobod a rovnosti pro všechny občany. Umírnění myslitelé se spokojili s požadavkem konstituční monarchie, ve které by král byl jednou ze složek státní moci. Někteří myslitelé by ve změnách pokračovali ještě dále. Ideálem jim byla vláda lidu s prvky přímé demokracie. Veškerá moc by vycházela z lidu, který měl právo schvalovat zákony. Před rokem 1789 byl realita úplně jiná. Privilegované stavy disponovaly silnou politickou a hospodářskou mocí a rozhodně se jí nehodlaly vzdát. Drtivá většina obyvatel Francie patřila do neprivilegovaného třetího stavu, fakticky jen on musel platit daně. Postupně přibývalo bohatých měšťanů, kteří se začali domáhat svých práv. Reformní pokusy generálních kontrolorů narážely na odpor privilegovaných vrstev. Z patové situace měly napomoci generální stavy, svolané za účelem zavedení hospodářských reforem.

Přes řadu obtíží se v červnu 1789 třetí stav prohlásil Národním shromážděním a zástupcem národa, v červenci se shromáždění prohlásilo Ústavodárným národním shromážděním. Dne 14. července pod tlakem Pařížanů padla Bastila. Komuna, zformovaná na pařížské radnici jako nový revoluční orgán, vyzvala k založení Národní gardy. Síla měšťanů se projevila i o několik měsíců později, když donutili krále přesídlit i s rodinou z Versailles do Paříže. Z hospodářské krize měla napomoci konfiskace církevního majetku. Kněží museli přísahat na ústavu, většina to však odmítla. Roku 1791 se král Ludvík XVI. pokusil o neúspěšný útěk ze země. Lidé byli pobouřeni a žádali konec monarchie. Střelba do davu na Martově poli definitivně ukončila sen o národní jednotě. V témže roce byla přijata ústava, která z Francie udělala konstituční monarchii. Král na ústavu přísahal a stal se hlavou výkonné

moci. Shromáždění se přejmenovalo na Zákonomárné národní shromáždění, ve kterém se vyprofilovaly jednotlivé politické kluby. Přijaté dekrety proti emigrantům a odbojným kněžím odmítl král podepsat, neboť by jim hrozil trest smrti. Válka s Rakouskem situaci dále vyhrotila. Po útoku sansculotů na zámek Tuileries, král požádal Národní shromáždění o ochranu. To ho nechalo pod tlakem radikálů zatknout.

V roce 1792 se z Národního shromáždění stal Národní Konvent a z Francie republika. Poprava krále v roce 1793 dále rozšířila počet států, které vstoupily s Francií do války. V témže roce se opět projevila síla Pařížanů, kteří svrhli vládu girondistů a k moci vynesli jakobíny. Výkonnou moc reprezentoval Výbor veřejného blaha v čele s Robespierrem. Konvent zrušil veškerá feudální práva bez povinnosti výkupu, čímž si na svou stranu přiklonil nemajetné venkovany. Hospodářské a vojenské neúspěchy přinesly revoluční diktaturu. Ta se projevovala v hospodářské, politické a ideologické oblasti. Byl přijat zákon o maximálních cenách základních potravin. Následovaly popravy politických odpůrců a radikálů, kteří ohrožovali stávající režim. Kult rozumu měl nahradit katolické náboženství. Momentální vojenské úspěchy poskytly diktatuře čas na boj se svými konkurenty.

Výbor veřejného blaha označil radikální hebertisty a umírněné revolucionáře kolem Dantona za členy jednoho spiknutí, všichni byli odsouzeni jako vlastizrádci a bezodkladně popraveni. Postupně se začala zvedat vlna odporu proti vládě teroru. Robespierre na to reagoval ještě tvrdšími represemi. V roce 1794 byl u soudu zrušen výslech, obhájci i svědci byli z procesu vyloučeni. Soud se rozhodoval mezi propuštěním obviněného nebo jeho popravou. Se vzrůstajícím počtem poprav se navyšoval odpor sansculotů, venkovanů i členů jakobínského klubu vůči diktatuře. Robespierre byl podezříván z toho, že Kultem nejvyšší bytosti sleduje své osobní zájmy. Dne 27. července 1794 byl Robespierre během thermidorského převratu svržen. Konvent ho nechal zatknout a spolu s ostatními představiteli diktatury popravit.

Revoluce doplatila na svou stálou neukončenost. Radikálové z řad zvolených zástupců lidu i sansculoti ze svých požadavků odmítali slevit. Vznešené ideály z revolučního roku 1789 byly zneužity a vyústily ve vládu teroru, která se držela u moci jen tím, že neustále zvyšovala počty popravených. Pod záminkou ochrany republiky před zrádci a kontrarevolucionáři terorizovali jakobíni vlastní obyvatelstvo. Mnoho z těch, kteří stáli u zrodu revoluce, skončilo pod gilotinou. Požadavky na zmírnění revolučního teroru byly chápány jako zrada revoluce. Robespierre a další představitelé diktatury neprojevili shovívavost ani nad svými bývalými přáteli.

6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

ADAMOVIÁ, Karolina, KŘÍŽKOVSKÝ, Ladislav, Dějiny myšlení o státě, Praha: ASPI, 2000.

BALÍK, Stanislav, Státní zřízení Francie v letech 1789-1814, Praha: Univerzita Karlova, 1977.

BLACK, Jeremy, Evropa osmnáctého století, Praha: Vyšehrad, 2003.

BORDONOVE, Georges, Ludvík XVI.: král mučedník, Praha: Brána, 2003.

BROGAN, Hugh, Alexis de Tocqueville: prorok demokracie ve věku revoluce, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2011.

DAWSON, Christopher, Bohové revoluce, Praha: Vyšehrad, 1997.

DORAZIL, Otakar, Vládcové nového věku. Kniha 2., 1725-1792 : Kniha o vladařích 18. století: (1648-1937), Klatovy: Amlyn, 1993.

DUBY, Georges, Dějiny Francie: od počátku po současnost, Praha: Univerzita Karlova, 2003.

FERRO, Marc, Dějiny Francie, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006.

FURET, Francois, Francouzská revoluce. Díl 1., Od Turgota k Napoleonovi (1770-1814), Praha: Argo, 2004.

FURET, Francois, Promýšlet Francouzskou revoluci, Brno: Atlantis, 1994.

HARTMANN, Peter Claus, Francouzští králové a císaři v novověku: od Ludvíka XII. k Napoleonovi III. (1498-1870), Praha: Argo, 2005.

HIBBERT, Christopher, Francouzská revoluce, Ostrava: Domino, 1999.

HOLZBACHOVÁ, Ivana, Příspěvky k dějinám francouzské filozofie společnosti, Brno: Masarykova univerzita, 2011.

HOTMAR, Josef, Dobrodružství Velké revoluce: 1789-1799, Praha: Panorama, 1989.

HROCH, Miroslav, KUBIŠOVÁ, Vlasta, Velká francouzská revoluce a Evropa 1789/1800, Praha: Svoboda, 1990.

HROCH, Miroslav, Buržoazní revoluce v Evropě, Praha: Svoboda, 1981.

HUNT, Lynn Avery, Francouzská revoluce: politika, kultura, třída, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007.

HUSSEY, Andrew, Tajné dějiny Paříže, Praha: Beta-Dobrovský & Ševčík, 2010.

KRSKOVÁ, Alexandra, Dějiny evropského politického a právního myšlení, Praha: Eurolex Bohemia, 2003.

KŘIVSKÝ, Petr, Francouzská buržoazní revoluce, Praha: Mladá fronta, 1989.

KŘIVSKÝ, Petr, KVAČEK, Robert, SKŘIVAN, Aleš, Věk starý a nový: dějiny, kultura a život Evropy v 17. a 18. století, Praha: Albatros, 1987.

KUDRNA, Jaroslav, Dějiny Francie, Praha: Svoboda, 1988.

MANFRED, Albert Zacharovič, Tři podobizny z doby Velké francouzské revoluce, Praha: Mladá fronta, 1982.

MAUROIS, André, Dějiny Francie, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000.

MEJDŘICKÁ, Květa, Listy ze stromu svobody, Praha: Mladá fronta, 1988.

MICHELET, Jules, Francouzská revoluce, Praha: Odeon, 1989.

MONTESQUIEU, Charles, O duchu zákonů, Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2003.

ROUSSEAU, Jean-Jacques, O společenské smlouvě neboli o zásadách státního práva, Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2002.

SCHAMA, Simon, Občané: kronika Francouzské revoluce, Praha: Prostor, 2004.

THOMA, Helga, Z trůnu na popraviště: tragický konec korunovaných hlav, Praha: Ikar, 2000.

TINKOVÁ, Daniela, Francouzská revoluce, Praha: Triton, 2008.

TINKOVÁ, Daniela, Revoluční Francie 1787-1799, Praha: Triton, 2008.

TOCQUEVILLE, Alexis de, Starý režim a revoluce, Praha: Academia, 2003.

TRETERA, Ivo, Nástin dějin evropského myšlení: od Thaléta k Rousseauovi, Praha: Paseka, 1999.

VOKÁL, Vladimír, Velká francouzská revoluce: Sieyes, [Česko]: Cony CZ, 2002.

7 RESUMÉ

The object of my diploma thesis is an in-depth and critical analysis of The French Revolution from its beginning to the end of the Reign of Terror. France turned from absolute monarchy to constitutional monarchy and afterwards it became a parliamentary republic. The republic establishment was then transformed into dictatorship lead by the Jacobins.

One of the most important European states passed through many social changes. The causes of the revolution had political, financial and social character. The form of absolute monarchy is described at the beginning of the thesis. Criticism of absolute regime was primarily conducted by the philosophers of the Enlightenment. Montesquieu, Rousseau or Voltaire did not agree with absolutism and the status of the privileged. They demanded freedom and equality for all of the people. The attempts of the ministers at a monarchy reform were not successful due to the opposition of privileged people. The convocation of the Estates-General should have solved the difficult situation.

The revolution was born just from the Estates-General. Furthermore, an important role also played the citizens of Paris. The revolution could have had a different progress without the rebels' drive. Finally, the countryside was the third important element of the revolution. The National Assembly abolished the feudal system and laid the foundations for the new state where the human rights, freedom of citizens, equality of people and constitution were respected. The unsuccessful flight of the King contributed to the fall of the monarchy. France was menaced by the threats of inner and outer counter-revolution. Political clubs and the press developed an important position in political life. The Girondins attempted to mitigate the judgment for the King and tried to limit the influence of the commune. They were overthrown by the commune at last.

The revolution evolved through conflicts. Radicalism and violence grew in the society. The commune was more influential than elected

deputies. Nothing stood in the way to the dictatorship. Oppression struck many of those who stood at the birth of the revolution, and not only them. Terror took place on the economic, political and ideological level and should have been targeted at the traitors and counter-revolution. Due to his uncompromising policy Robespierre gradually lost support from members of his own club and the Parisian radicals. The dictatorship ended with the Thermidorian Reaction, which attempted to stabilize the situation.

8 PŘÍLOHY

1) **Vládní systém absolutistické monarchie ve Francii**

Zdroj: KŘIVSKÝ, Francouzská buržoazní revoluce, Praha 1989, s. 7.

2) **Tři stavy předrevoluční Francie**

Zdroj: KŘIVSKÝ, Francouzská buržoazní revoluce, Praha 1989, s. 5.

3) **Francouzský král Ludvík XVI.**

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/2e/Ludvig_XVI_av_Frankrike_porträtt_erad_av_AF_Callet.jpg (15. 4. 2012)

4) **Emmanuel-Joseph Sieyès**

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/59/Emmanuel_Joseph_Sieyès_-_crop.jpg (15. 4. 2012)

5) **Zasedání generálních stavů**

<http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/91/Estatesgeneral.jpg> (15. 4. 2012)

6) **Hrabě Mirabeau**

http://www.all-art.org/Visual_History/350.htm (15. 4. 2012)

7) **Přísaha v Míčovně**

<http://www.myartprints.cz/a/david-jacques-louis/the-tennis-court-oath-20t.html>
(15. 4. 2012)

8) **Dobytí Bastily**

http://www.all-art.org/Visual_History/350.htm (15. 4. 2012)

9) **Revoluční kokarda v barvách trikolory**

http://www.all-art.org/Visual_History/350.htm (15. 4. 2012)

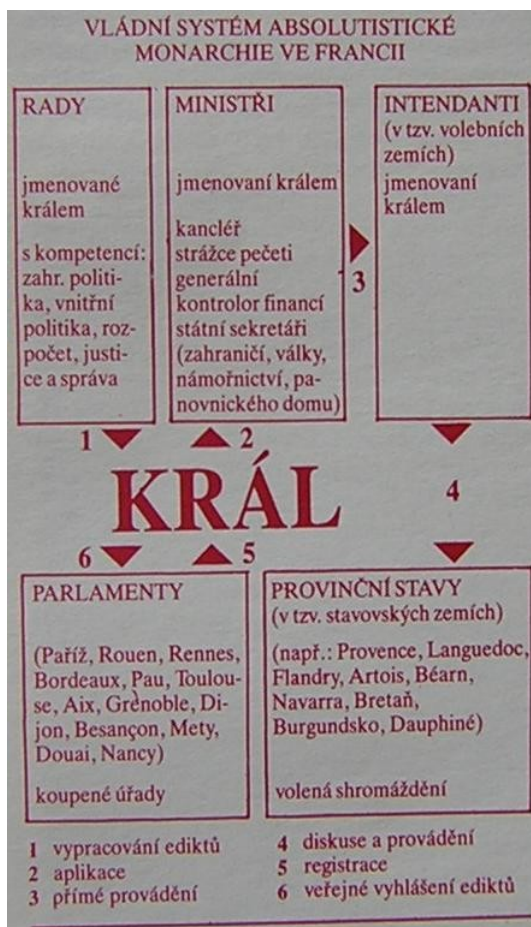
10) **Deklarace práv člověka a občana**

http://www.all-art.org/Visual_History/350.htm (15. 4. 2012)

11) Text Deklarace práv člověka a občana

<http://icv.vlada.cz/assets/udalosti/Deklarace-prav-lidskych-a-obcanskych.pdf>
(15. 4. 2012)

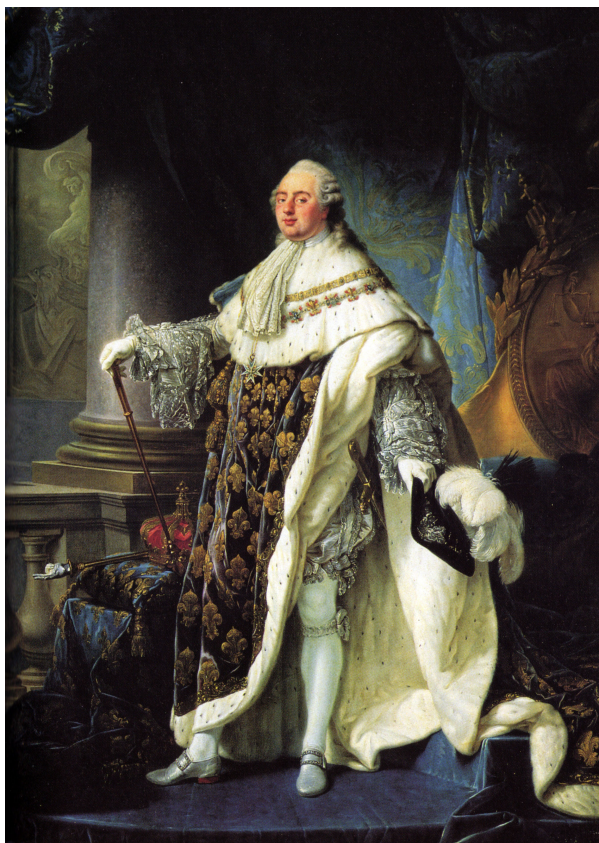
Příloha č. 1 Vládní systém absolutistické monarchie ve Francii

Příloha č. 2 Tři stavy předrevoluční Francie

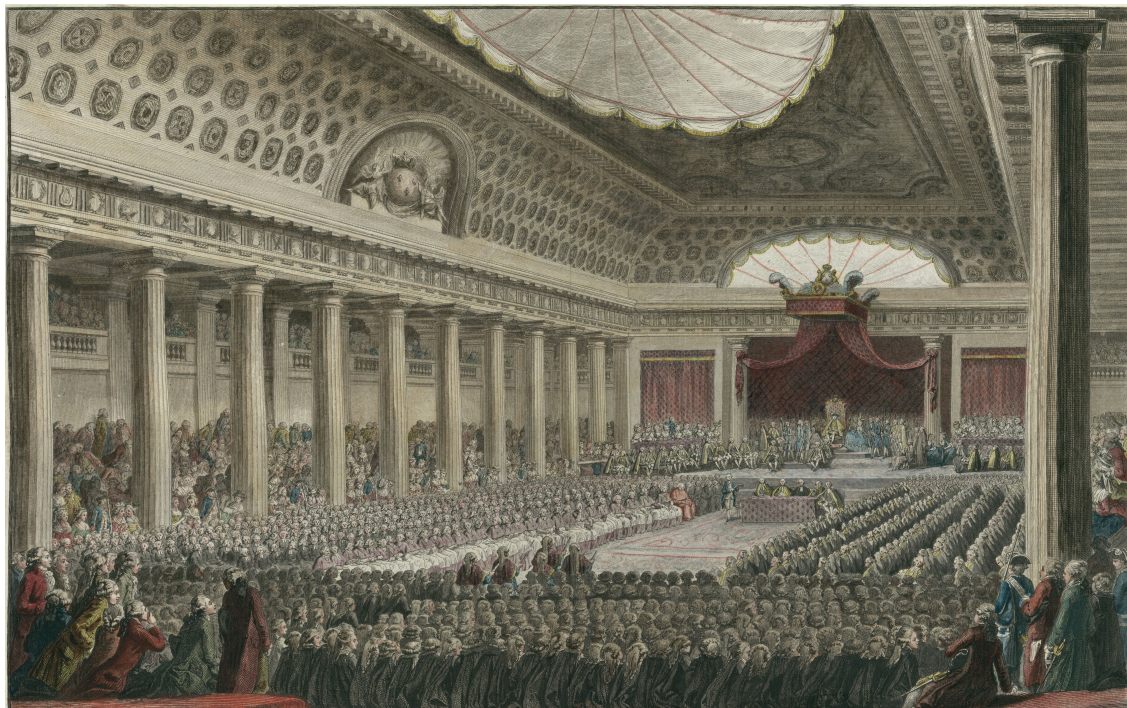

Příloha č. 3 Francouzský král Ludvík XVI.

Příloha č. 4 Emmanuel-Joseph Sieyès

Příloha č. 5 Zasedání generálních stavů**Příloha č. 6 Hrabě Mirabeau**

Příloha č. 7 Prísaha v Míčovně**Příloha č. 8 Dobyť Bastily**

Příloha č. 9 Revoluční kokarda v barvách trikolory

Příloha č. 10 Deklarace práv člověka a občana

Příloha č. 11 Text Deklarace práv člověka a občana

DEKLARACE PRÁV LIDSKÝCH A OBČANSKÝCH

schválena ve Francii 26.8.1789

Úvod

Představitelé francouzského lidu, kteří se ustavili v Národní shromáždění, po uvážení, že neznalost, opomíjení či neúcta k lidským právům jsou jedinými příčinami všeobecných béd a korupce vlád, rozhodli se vyložit ve Slavnostní deklaraci přirozená, nezadatelná a posvátná práva člověka, aby tato Deklarace, stále na očích všem členům společnosti, připomínala jim bez ustání jejich práva a povinnosti...

V důsledku toho Národní shromáždění v přítomnosti a pod záštitou Nejvyšší bytosti uznává a proklamuje následující lidská a občanská práva:

I. - Lidé se rodí a zůstávají svobodní a rovnoprávní. Sociální rozlišení může se zakládat pouze na společenské užitečnosti.

II. - Cílem každého politického sdružení musí být zachování přirozených a nepromlčitelných lidských práv, jimiž jsou svoboda, vlastnictví, osobní bezpečnost a odpor proti útlaku.

III. - Jediným zdrojem veškeré suverenity je Národ. Žádná instituce, žádný jednotlivec nemůže vykonávat pravomoc, která by od něj výslovně nepocházela.

IV. - Svoboda spočívá v možnosti činit vše, co neškodí druhému. Požívání přirozených práv člověkem nemá tedy jiná omezení než ta, jež zajišťují požívání stejných práv ostatním členům společnosti. Tato omezení může stanovit jedině zákon.

V. - Zákon má právo zabraňovat pouze činům společensky škodlivým. Vše, co není zákonem zapovězeno, nemůže být zakázáno a nikdo nemůže být nucen, aby činil to, co zákon nenařizuje.

VI. - Zákon je výrazem obecné vůle. Všichni občané mají právo podílet se osobně či prostřednictvím svých zástupců na jeho vytváření. Musí být stejný pro všechny, ať už chrání či trestá. Všem občanům, kteří jsou si před ním rovni, jsou stejně dostupné veškeré hodnosti, místa a veřejné úřady podle jejich schopností přičemž jediným rozlišením je jejich ctnost a talent.

VII. - Nikdo nemůže být obžalován, zatčen ani vězněn, kromě případů stanovených zákonem a podle forem zákonem předepsaných. Ti, kdož vymáhají, prosazují, vykonávají či nechávají vykonávat svévolné příkazy, musí být potrestáni. Avšak každý občan pohnaný před soud postižený na základě zákona musí okamžitě poslechnout, jinak se proviní odporem vůči veřejné moci.

VIII. - Zákon může stanovit pouze tresty nezbytné a zjevně nutné a nikoho nelze trestat než na základě zákona stanoveného a veřejně vyhlášeného před přečinem a legálně aplikovaného.

IX. - Každý je pokládán za nevinného až do té doby, kdy je mu vina dokázána. Je-li považováno za nutné jeho zatčení, pak veškerá krutost, která není při zajišťování jeho osoby nezbytná, musí být zákonem přísně potlačována.

X. - Nikdo nesmí být pronásledován pro své názory, jakož i náboženské vyznání, nenarušují-li jejich veřejné projevy řád stanovený zákonem.

XI. - Svoboda šíření myšlenek a názoru je jedním z nejcennějších lidských práv. Každý může tudíž svobodně mluvit, psát, tisknout, s výjimkou toho, že by se jednalo o zneužití těchto svobod v případech stanovených zákonem.

XII. - Pro zaručení lidských a občanských práv je zapotřebí veřejné moci. Tato moc je tedy zřízena ku prospěchu všech a nikoli pro soukromý užitek těch, jimž je svěřena.

XIII. - K udržování veřejné moci a na výdaje správy je nezbytná společná daň. Musí být rozdělena stejně mezi všechny občany úměrně jejich majetkovým poměrům.

XIV. - Občané mají právo usnášet se sami nebo prostřednictvím svých zástupců o nezbytnosti veřejné daně, dobrovolně ji schválit, sledovat její použití a stanovit její výši, způsob rozložení a vymáhání i délku trvání.

XV. - Společnost má právo požadovat na každém veřejném úředníkovi, aby skládal ze své činnosti účty.

XVI. - Společnost, v níž není zajištěna záruka práv ani rozhodnuto o oddělení jednotlivých forem moci, naprosto postrádá ústavy.

XVII. - Vlastnictví je nedotknutelné a posvátné právo. Nikdo ho nesmí být zbaven než s výjimkou případu, že to vyžaduje legálně zjištěná veřejná nezbytnost a za podmínky, že obdrží spravedlivé a předem dohodnuté odškodnění.